

HUKUK BİLİMİNİN GÜNCEL SORUNLARI III. ULUSLARARARASI KONGRE BİLDİRİ KİTABI

CİLT 1
(KAMU HUKUKU)

4-6 Mayıs 2012
Samsun - TÜRKİYE

CONTEMPORARY PROBLEMS OF LAW THE 3rd INTERNATIONAL CONFERENCE REVIEWED PAPERS

adalet

CamScanner ile tarandı

HUKUK BİLİMİNİN GÜNCEL SORUNLARI

III. ULUSLARARASI KONGRE BİLDİRİ KİTABI

CİLT 1

(KAMU HUKUKU)

Ekim 2012, Samsun

www.hukukbiliminingüncelsorunlari.org

CamScanner ile tarandı

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Erdal ABDULHAKİMOĞULLARI

Doç. Dr. Mübariz YOLÇİYEV

Dr. Yalçın ŞAHİNKAYA

Ekim 2012, Samsun

www.hukukbiliminguncelsorunlari.org

ADALET YAYINEVİ
Ankara - 2012

CamScanner ile tarandı

ADALET BASIM YAYIM DAĞITIM SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hukuk Biliminin Güncel Sorunları
III. Uluslararası Kongre Bildiri Kitabı (Cilt 1 - Kamu Hukuku)
Doç. Dr. Erdal Abdulhakimoğulları
Doç. Dr. Mübariz Yolçiyev
Dr. Yalçın Şahinkaya

Hukuk Yayınları Dizisi – 1051

Birinci Baskı : Ekim, 2012

ISBN : 978 – 605 – 5263 – 96 – 6 (Takım)
978 – 605 – 5263 – 97 – 3 (Cilt 1)

ADALET YAYINEVİ
Merkez : Cihan Sokak No: 16/B Sıhhiye / Ankara
Tel : (0 312) 231 17 00 – 231 17 94
Fax : (0 312) 231 77 04
Şube : Bursa Adliye Sarayı Zemin Kat Bursa
web : adalet.com.tr – adaletyayinevi.com
e-mail : adalety@adaletyayinevi.com

Sayfa Tasarımı:
Sercan Ceber

Kapak Tasarımı:
Yasin Özbudak

Baskı:
Turhan Kitabevi Ofset Tesisleri
Sertifika No: 13300
Tel: (0 312) 341 18 13 - Ankara

CamScanner ile tarandı

DÜZENLEME KOMİTESİ / ORGANIZING COMMITTEE

- Prof. Dr. Hüseyin AKAN – Ondokuz Mayıs Üniversitesi Rektörü
- Prof. Dr. Abil MEHERREMOV- Bakü Devlet Üniversitesi Rektörü
- Prof. Dr. Ahmet SANİÇ- Qafqaz Üniversitesi Rektörü
- Prof. Dr. Mustafa TİFTİK- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi Dekanı
- Prof. Dr. Hakan HAKERİ- İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı
- Prof. Dr. Hiftali Qocayev- Qafqaz Üniversitesi Rektör Yardımcısı
- Prof. Dr. Cihan BULUT- Qafqaz Üniversitesi Rektör Yardımcısı
- Prof. Dr. Əmir ƏLiyev- Bakü Dövlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı
- Doç. Dr. Erdal ABDULHAKİMOĞULLARI- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi Dekan Yardımcısı
- Doç. Dr. Server SÜLEYMANLI- Bakü Dövlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekan Yardımcısı
- Doç. Dr. Rövşen İVRAHİMOV- Qafqaz Üniversitesi Rektör Yardımcısı
- Doç. Dr. Mübariz YOLÇİYEV- Qafqaz Üniversitesi Ticaret Hukuku Bölüm Başkanı
- Doç. Dr. Ferhat MEHDİYEV- Qafqaz Üniversitesi Ticaret Hukuku Öğretim Üyesi
- Doç. Dr. Fuad HÜSEYNOV- Qafqaz Üniversitesi Ticaret Hukuku Öğretim Üyesi
- Dr. Yalçın ŞAHİNKAYA- Türkiye Adalet Akademisi, Hakim, Genel Koordinatör
- Murat KÖSE- Türkiye Adalet Akademisi, Hakim, Koordinatör
- Yrd. Doç. Dr. Yakup GÖNEN- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi
- Yrd. Doç. Dr. Yılmaz YURTSEVEN- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi
- Yrd. Doç. Dr. Önder TOZMAN- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi
- Yrd. Doç. Dr. Ali TÜRKMEN- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi
- Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇAKIR- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi
- Yrd. Doç. Dr. Bülent ALGAN- Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Yrd. Doç. Dr. Barış GÜNAY- Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Dr. Ceyhun MAHMUDOV- Qafqaz Üniversitesi Avrupa Bilimi Bölüm Başkanı
- Dr. Neriman Qaraxani- Qafqaz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkan Yardımcısı
- Dr. İsmayıl İSMAYILLI- NDU Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi
- Vüqar HACIYEV- Qafqaz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi
- Samir QULİYEV- Qafqaz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi
- Yaşar ETİBARLI- Qafqaz Üniversitesi Avrupa Bilimi Bölümü Öğretim Üyesi
- Qürbət MƏMMƏDOV- Qafqaz Üniversitesi Ticaret Hukuku Bölümü Öğretim Üyesi
- Öğr. Gör. Gülay DEVECİ- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Adalet Meslek Yüksek Okulu
- Öğr. Gör. Meray KATAR- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Adalet Meslek Yüksek Okulu
- Araş. Gör. Mesut MUTLU- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi
- Araş. Gör. Metin BAYKAN- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi
- Araş. Gör. Gülden ÖZDEM- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi
- Araş. Gör. Firdes YÜZBAŞI- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi
- Araş. Gör. Lokman YENİAY- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi
- Araş. Gör. Fatmagül KALE- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi
- Araş. Gör. Pınar NUR- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi
- Araş. Gör. Zeynep ÖZCAN- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi
- Araş. Gör. Kenan USTAHALİLOĞLU- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi

CamScanner ile tarandı

BİLİM KURULU / SCIENTIFIC COMMITTEE

- Prof. Dr. Mustafa TİFTİK- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Yavuz ATAR- YÖK Yürütme Kurulu Üyesi
- Prof. Dr. Əmir ƏLiyev- Bakü Dövlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Seyithan DELİDUMAN- Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Hakan HAKERİ- İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Yusuf Şevki HAKYEMEZ- Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF
- Prof. Dr. Sami KARAHAN- Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Osman KAŞIKÇI- Fatih Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Muharrem KILIÇ- Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Tekin MEMİŞ- Şehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Osman PEHLİVAN- Karadeniz Teknik Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Murat ŞEN- Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Prof. Dr. Hasan TUNÇ- Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. Erdal ABDULHAKİMOĞULLARI- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. Faruk ACAR- Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. Hakan ACAR- Fatih Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. Faruk BİLİR- Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. Ayhan DÖNER- Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. İbrahim ERCAN- Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. Tevfik GÜLSOY- Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. Fuad HÜSEYNOV- Qafqaz Üniversitesi
- Doç. Dr. Rövşen İVRAHİMOV- Qafqaz Üniversitesi
- Doç. Dr. Kasım KARAGÖZ- Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. Ferhat MEHDİYEV- Qafqaz Üniversitesi
- Doç. Dr. Yüksel METİN- Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN- İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. Yasin SEZER- Gediz Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. Server SÜLEYMANLI- Bakü Dövlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Doç. Dr. Mübariz YOLÇİYEV- Qafqaz Üniversitesi
- Dr. Ceyhun MAHMUDOV- Qafqaz Üniversitesi

CamScanner ile tarandı

İÇİNDEKİLER

Doç. Dr. Erdal ABDULHAKİMOĞULLARI • Arş. Grv. Metin BAYKAN
AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNDE DOSTANE ÇÖZÜM YÖNTEMİ 1

Prof. Dr. Alikram ABDULLAYEV • Hasan ARI • Yrd. Doç. Dr. Eyüp ZENGİN
ETİK VE YARGI ETİĞİ 17

Yrd. Doç. Dr. Mahmut AKPINAR
YENİ ANAYASA YAPIM SÜRECİNDE DEMOKRATİKLEŞMENİN ÖNÜNDEKİ KURUMSAL ENGELLER 41

Yrd. Doç. Dr. Alptekin AKTALAY
HUKUK DEVLETİ-EŞİTLİK İLKESİ VE İDARE HUKUKU ÖĞRETİSİNİN DİLİ 67

Yrd. Doç. Dr. Bülent ALGAN
YETERLİ BİR YAŞAM STANDARDI HAKKI: YENİ ANAYASADA YER ALMASI GEREKLİ BİR İNSAN HAKKI 85

Prof. Dr. Emir ALİYEV
İNSAN HAKLARINA İLİŞKİN ULUSLAR ARASI KURALLARIN MİLLİ ANAYASALARDA DÜZENLENMESİ 105

Doç. Dr. Mehmet ARICAN
TUTUKLAMA KORUMA TEDBİRİ VE ÖZEL YETKİLİ MAHKEMELER 115

Dr. Yusuf Solmaz BALO
TÜRK HUKUKUNDA ADİL YARGILAMAYI ETKİLEMEYE TEŞEBBÜS SUÇU, UYGULAMA VE GELİŞMELER 125

Doç. Dr. Faruk BİLİR • Arş. Gör. Cansu Büşra KARTAL
YENİ ANAYASANIN TEMEL ÇİZGİLERİ 139

Dr. Ekrem ÇETİNTÜRK
TÜRKİYE'DE UZLAŞMANIN BENİMSENMESİNDE YAŞANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 153

Doç. Dr. Abdullah DEMİR
HUKUKTA YORUMDA KULLANILAN KÜLLİ KAİDELER (GENEL HUKUK PRENSİPLERİ, LEGAL MAXİM) 173

Doç. Dr. Ayhan DÖNER
ANAYASACILIK VE 1982 ANAYASASINDA ÖZGÜRLÜK-DEVLET İKİLEMİ 191

Dr. Sübhan ƏLİYEV
YEREL YÖNETİMİN GERÇEKLEŞME ŞEKİLLERİ 201

Dr. Zaur ƏLİYEV
GLOBALLEŞEN DÜNYADA İNSAN HAKLRININ ULUSLARASI HUKUKİ KORUNMASININ ESAS SORUNLARI 216

Ləman ƏLİYEVA
ÇAĞIMIZDA ÇOCUK HAKLARININ ULUSLARARASI VE MİLLİ HUKUKTA KORUNMASI 227

Doç. Dr. Hayrettin EREN
YENİ ANAYASA'DA DEVLET DENETLEME KURULU VE KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU İLİŞKİSİ 235

CamScanner ile tarandı

Yrd. Doç. Dr. Yakup GÖNEN • Arş. Gör. Zehra KARAKUŞ
YARGISAL KARARLARDA KİŞİSEL KUSUR VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR 249

Doç. Dr. Mehmet Tevfik GÜLSOY
ANAYASA YAPIM SÜRECİNDE DEMOKRASİ SORUNU 267

Yrd. Doç. Dr. A. Tarık GÜMÜŞ
ANAYASA VE ULUSLARARASI BELGELERDE SOSYAL VE EKONOMİK HAKLAR 281

Prof. Dr. Dr. h.c. Hakan HAKERİ
CEZA MUHAKEMESİNDE "İHSASI REY" NEDİR, NE DEĞİLDİR? 303

Prof. Dr. İ. Hamit HANCI • Yrd. Doç. Dr. S. Sinan KOCAOĞLU
SAVUNMA ADLİ TIP AKADEMİSİ (TBB-ATA) 311

Dr. Səidə HƏSƏNZADƏ
KADIN VE ÇOCUK HAKLARI'NIN KORUNMASINAYÖNELİK TEHDİT OLARAK DAĞLIK KARABAĞ SORUNU 323

Arş. Gör. Mehmet Fatih HÜNER • Arş. Gör. Fatmagül KALE
AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NİN KORUMA SİSTEMİNDE BİR "GERİ ADIM": 14 NOLU PROTOKOL 333

Dr. Əbülfəz HÜSEYNOV
HUKUK KAVRAMI VƏ YAHUT FORMAL VE FİİLİ BİRLİKETLİĞİN DİALEKTİĞİ 357

İsrayıl İMAMLI
İDARİ MAHKEME UYGULAMASINDA DAVAYA BAKILMANIN MÜMKÜNSÜZLÜĞÜNÜN TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN MAHKEME YOLU İLE KORUNMASI KURALINA ETKİSİ 367

Yrd. Doç. Dr. Aydın İPEK
BİREYSEL BAŞVURULARIN KAMUSAL HAYATIN ANAYASALLAŞTIRILMASINDAKI ROLÜ 375

Günel İSMİXANOVA
ÇEVRE HUKUKUNDA İNSAN HAKLARININ KORUNMASININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ (BM, AMERİKA, AFRİKA VE AVRUPA MODELLERİ) 388

Dos. Dr. Hayam İSMAYILOV
YEREL YÖNETİMİN HUKUKEN DÜZENLENMESİ: ÇAĞDAŞ DURUMU VE PERSPEKTİFLERİ 403

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nihat KANBUR
TÜRK HUKUKUNDA KADINA YÖNELİK ŞİDDETE KARŞI CEZA HUKUKU TEDBİRLERİYLE MÜCADELE EDİLMESİ BAKIMINDAN GELİŞMELER 425

Prof. Dr. Osman KAŞIKÇI
ANAYASA TARTIŞMALARINDAKİ ÖNEMLİ BAZI HUSUSLARA İLİŞKİN OSMANLI UYGULAMASI 445

Dr. RAANA KHAN
EVIDENTIARY VALUE OF MEDICOLEGAL REPORT IN MURDER CASES CAUSED BY GUNSHOT WOUNDS 457

Prof. Dr. Muharrem KILIÇ
YARGILAMA ETKİNLİĞİNİN FİZYOLOJİSİ VE YARGIÇ FİGÜRÜ 487

CamScanner ile tarandı

Yrd. Doç. Dr. Adnan KÜÇÜK
TÜRKİYE'DE 1982 ANAYASASINDAN KAYNAKLANAN GÜNCEL SORUNLAR 499

Doç. Dr. Yüksel METİN
AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ PRATİĞİNDE "DE MİNİMİS NON CURAT" İLKESİ: 14 NOLU PROTOKOL İLE GETİRİLEN YENİ KABUL EDİLEBİLİRLİK ÖLÇÜTÜ 553

Yrd. Doç. Dr. Recep NARTER
VERGİ ÖDEVİ İLİŞKİSİNDE HUKUKİ GÜVENLİK İLKESİ 569

Rafiq NƏCƏFQULİYEV
AZERBAYCAN CUMHURİYETİNDE MÜLTECİ VE MECBURİ GÖÇMENLERİN HAKLARININ KORUNMASI VE TEMİNATINDA OMBUDSMANIN ROLÜ 581

Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN
ETKİN BİR İÇ HUKUK YOLU OLARAK BİREYSEL BAŞVURU YOLU 589

Prof. Dr. Osman PEHLİVAN • Arş. Gör. Hilal YAZICI
ANAYASA YAPIM SÜRECİNDE VE İÇERİĞİNİN BELİRLENMESİNDE DEMOKRATİK TAVIR VE KATILIMIN ÖNEMİ 599

Dos. Dr. Aydın QASIMOV
AZƏRBAYCAN RESPUBLIKASINDA UZUN MÜDDƏT AZADLIQDAN MƏHRUM ETMƏ VƏ ÖMÜRLÜK AZADLIQDAN MƏHRUM ETMƏ CƏZASINA MƏHKUM OLUNMUŞ ŞƏXSLƏRIN IDARƏ OLUNMASI VƏ ONLARLA RƏFTARIN SPESIFIK PROBLEMLƏRI 615

Əli QƏDİMOV
AZERBAYCAN CUMHURİYETİ ANAYASASININ HÜKÜMLERİAÇISINDAN VERGİ KAVRAMININ İNCELENMESİ 625

Dr. Midhəd QƏFƏROV
CEZA USUL HUKUKNDA HAKİME İTİRAZ KAVRAMININ İNCELENMESİNE İLİŞKİN FİKİRLER 638

Sona QƏLƏNDƏRLİ
ULUSLARASI HUKUK ANALŞMALARI AZERBAYCAN CUMHURİYETİ ANAYASASININ HUKUKİ KAYNAĞI GİBİ 651

Prof. Dr. Habil QURBANOV
AZERBAYCAN CUMHURİYETİ MEVZUATINDA KADIN HAKLARI 665

Doç. Dr. Yasin SEZER • Araş. Gör. Recep Emre KALKAN
1982 ANAYASASINDA KAMU HİZMETİNE GİRME HAKKI VE AYRIMCILIK YASAĞI 671

Elmira SÜLEYMANOVA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ İNSAN HÜQUQLARI ÜZRƏ MÜVƏKKİLİ (OMBUDSMAN) 699

Yrd. Doç. Dr. Kemal ŞAHİN
YENİ ANAYASA HAZIRLIK ÇALIŞMALARI, KUVVETLER AYRILIĞI VE HALK EGEMENLİĞİ ÜZERİNE 709

Dr. Yalçın ŞAHİNKAYA
İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ, TERÖR SUÇLARININ SORUŞTURULMASI VE ELKOYMA 729

Doç. Dr. Yusuf TEKİN
DEMOKRATİK BİR SEÇİM SÜRECİ AÇISINDAN YENİ ANAYASA İÇİN ÖNERİLER 739

CamScanner ile tarandı

Yrd. Doç. Dr. ERAL TOPÇU
ANAYASALARDA DEĞİŞTİRİLEMEZ HÜKÜMLER 751

Yrd. Doç Dr. Murat TUMAY
TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN SINIRLANDIRILMASINDA 'DEMOKRATİK BİR TOPLUMDA GEREKLİLİK' KONSEPTİ AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNDEN BİR YANSIMA 767

Sami Sezai URAL
BİREYSEL BAŞVURUNUN ANAYASA MAHKEMESİ VE DİĞER YÜKSEK MAHKEMELER ARASINDAKİ İLİŞKİYE ETKİSİ 781

Prof. Dr. İsaxan VƏLİYEV
CEZA USUL HUKUKUNDA TANIĞIN GÜVENLİĞİNİN TEMİN EDİLMESİNE İLİŞKİN ESAS SORUNLAR: AZERBAYCAN VE TÜRKİYE CUMHURİYETLERİNİN MEVZUATLARI ESASINDA 802

Dr. Mustafa Zeki YILDIRIM
AVRUPA KONSEYİ SİBER SUÇ SÖZLEŞMESİ VE BİLİŞİM SUÇLARI 809

Dr. Zeki YILDIRIM
5271 SAYILI CEZA MUHAKEMESİ KANUNU GEREĞİNCE DURUŞMADA TERCÜMAN BULUNDURULACAK HALLER 823

Yrd. Doç. Dr. Mustafa YILMAZ
YENİ ANAYASA İÇİN İDARİ VE YARGISAL REFORM ÖNERİLERİ 837

Yrd. Doç. Dr. Yılmaz YURTSEVEN
DÜNDEN BUGÜNE TÜRKİYE'DE HUKUK TARİHİ ÖĞRETİMİ 849

Prof. Dr. Bəhram ZAHİDOV
NIKOLA SARKOZININ "ERMƏNI SOYQIRIMI"NI INKAR EDƏNLƏRIN CƏZALANDIRILMASI TƏŞƏBBÜSÜNƏ XOCALI SOYQIRIMI KONTEKSTINDƏ BAXIŞ 863

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali ZENGİN
DEMOKRASİLERDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ VE ÖNEMİ 879

CamScanner ile tarandı

DÜNDEN BUGÜNE TÜRKİYE'DE HUKUK TARİHİ ÖĞRETİMİ

Yrd. Doç. Dr. Yılmaz YURTSEVEN*

ÖZET

Hukuk tarihi, tarihi süreç içerisinde toplumların hukuk kurallarını ve müesseselerini, bunların hangi ihtiyaçlara cevap vermek için ortaya çıktıklarını, geçirdikleri değişim ve gelişmeleri inceleyen bir bilim dalıdır. Tanımından hareketle hukuk tarihi, hukuk kurallarının ve hukuki müesselerin temelinde yatan sosyal, iktisadi, dinsel, ahlaki, etik, etnik ve psikolojik faktörleri de inceleyerek önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir. Böylelikle hukuk tarihi, İnsanoğlunun toplumsal yaşam serüveni içerisinde ortaya koyduğu hukuk norm ve müesseselerini neden-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyerek, hukuk kurallarının neyi ne oranda başarabildiği hususunda günümüze ışık tutar.

XVII. yüzyıldan itibaren önce Batı dünyasında dikkat çekmeye başlayan geçmiş hukuk sistemleri hakkında bilgi edinmeğe çalışmak gayreti özellikle Tabii Hukuk ve Tarihçi Hukuk ekollerinin çalışmalarıyla hız kazanmıştır.

Ülkemizde hukuk tarihine yönelik ilk çalışmalar XIX. yüzyılın ortalarında başlamakla birlikte akademik anlamda hukuk tarihi dersleri XX. Yüzyılın başlarında okutulmaya başlanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra 1925 yılında kurulan Ankara Hukuk Fakültesinde Prof. Sadri Maksudi Arsal tarafından verilmeye başlanan hukuk tarihi dersleri günümüzde tüm hukuk fakültelerimizde zorunlu ders olarak okutulmaktadır. Bu çalışmadaki amacımız, Türkiye'de hukuk tarihi öğretiminin geldiği nokta hakkında değerlendirmeler yaparak, hukuk tarihi alanında lisans ve lisansüstü düzeyde yaşanan güçlükleri ortaya koyabilmek v çözüm önerilerini araştırmaktır.

* Ondokuzmayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı

CamScanner ile tarandı

ABSTRACT

History of law, communities which are in process of legal rules and establishments which came into being in response to needs a science studying spent substantive change and developments. In view of history of law, the legal rules and legal establishments at root of social, economic, religious, moral, ethical issues, the ethnic psychological factors in an important function by reviewing it in place. In this way history of law, in mankind's social life adventure, legal norms and establishments cause and by reviewing the result in relationship to the legal legal rules of what to do with regard to succeed light to date.

Since that first century XVII hedging derivative in Western World began to learn about historical systems effort to work, of course, especially with School of Natural Law and Historian School of law.

Initial studies of history of law in our country by date in mid-XIX century the habit of history of law academic courses with dispose of at the turn of the century XX has begun. Inception of the Republic was established in 1925 Ankara Law School by Prof. Sadri Maksudi Arsal was put into the law by all of today's Turkish Law faculties courses teach as a compulsory subject. Our goal in this study, in education of history of law in Turkey, the point at which lessons about making assesments, the legal date field in the undergraduate and graduate-level business and investigate stand.

GİRİŞ

"Ezmânın tegayyürü ile ahkâmın tegayyürü inkâr olunamaz."

Mecelle m.39.

Hukuk tarihi, tarihi süreç içerisinde toplumların hukuk kurallarını ve müesseselerini, bunların hangi ihtiyaçlara cevap vermek için ortaya çıktıklarını, geçirdikleri değişim ve gelişmeleri inceleyen bir bilim dalıdır. Tanımından hareketle hukuk tarihi, hukuk kurallarının ve hukuki müesseselerin temelinde yatan sosyal, iktisadi, dinsel, ahlaki, etik, etnik ve psikolojik faktörleri de inceleyerek önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir. Böylelikle hukuk tarihi, İnsanoğlunun toplumsal yaşam serüveni içerisinde ortaya koyduğu hukuk norm ve müesseselerini sebep-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyerek, hukuk kurallarının neyi ne oranda başarabildiği hususunda günümüze ışık tutar.

Bir bilim dalı olarak hukuk tarihi, hukukun diğer sosyal bilimlerle ve özelikle tarih ile en çok ilişkisi olan dalıdır. Tarih, toplumsal yaşamda veya

CamScanner ile tarandı

devlet hayatında meydana gelen değişiklikleri ve olayları zaman ve yer kavramları ile birlikte inceler. Hukuk ise meydana gelen olayları yönlendiren temel etkenlerin ne olduğu sorusuna yanıtlar arar. Bu çerçevede; tarih bilgisi ile desteklenmemiş bir hukuk eğitimi temelsiz ve eksik olacaktır. Hukuk, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. İnsanlığın gelişim serüvenin-de hukukun da değişip geliştiği bir gerçektir. İşte hukuk tarihi öğretiminin amacı da ilkel dönemlerden başlayarak, hukuki müessese ve kavramların gelişmesine etki eden faktörleri öğrenmek, hukukun gelişmesine düşünsel anlamda katkıda bulunmaktır.

Bu çalışmada, ülkemizde hukuk tarihi eğitiminin dünü ve bugünü incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmadaki amacımız, dünyada ve Türkiye'de hukuk tarihi öğretiminin geldiği aşama hakkında bir bilgi dağarcığı oluşturmak, ülkemizde hukuk tarihi öğretiminin genel durumunu ortaya koyabilmektir.

Hukuk Tarihi Öğretiminin Önemi ve Amacı

Hukuk, köklerini tarihte bulan bir sosyal bilim dalıdır. Bu nedenle hukuku tarih içinde değerlendirmek bir hukukçu için son derece önemlidir. Çünkü hukuk değişmez, dogmatik bir olgu değil, aksine insanların ihtiyaçları dairesinde sürekli değişip gelişerek biçimlenen bir değerdir. Bu gerçek günümüzde "tarih bilinci olmayan hukukçu tehlikelidir", "tarihsel kökenini bilmeyen hukukçu kördür" şeklinde görüşlerin yaygınlaşmasına yol açmıştır*[1]. Hukuk eğitimi yalnızca pozitif hukuku içeren bir öğretim programı ile donatılacak olursa, ortaya geçmiş tecrübelerden feyz almış, ufuk ve vizyon sahibi iyi bir hukukçu değil, yalnızca teknik donanıma sahip bir pratisyen çıkacaktır. Oysa iyi bir hukukçu, uyguladığı hukuk kurallarını sorgulayabilmeli, onun eksikliklerini eleştirebilecek düşünce yeteneğine sahip olmalıdır[2]. Hukukçu yasa koyucunun koyduğu kuralları uygulamakla yükümlüdür. Ancak bu yükümlülük onun bu kuralların meşruiyetini veya eksikliğini eleştirme hakkını ortadan kaldıramaz. Kaldı ki, hukukun dogmatik olamayacağını iddia eden bir sistemde aksini düşünmek mümkün değildir. Hukukçu "eleştiri" gücünü ve yeteneğini kullanabilmelidir ki hukuk da bireysel ve toplumsal ihtiyaçlara göre değişip gelişebilsin. İşte tam bu noktada hukuk tarihi öğretiminin önemi ortaya çıkar. Yalnızca pozitif hukuk eğitimi bireye eleştirel düşünce gücü kazan-

---

* "Zamanın değişmesi ile hükümlerin değişmesi inkar olunamaz."

1 CİN Halil/AKYILMAZ Gül, Türk Hukuk Tarihi, Konya 2003, s. 20; ÜÇOK Coşkun/MUMCU Ahmet/BOZKURT Gülnihal, Türk Hukuk Tarihi, Ankara 1996, s. 4.

2 ÜÇOK/MUMCU/BOZKURT, s. 4.

CamScanner ile tarandı

dırmaya yetmeyecektir. Hepsi ile doğrudan ilgisi olduğu için Felsefe, sosyoloji ve psikoloji ile desteklenmiş hukuk tarihi eğitimi hukukçunun kapsamlı ve eleştirel yaklaşım geliştirebilme yeteneğini güçlendirecektir.

Hukukun ve hukukçunun amacı ideale ulaşmak olmalıdır. Kuşkusuz bu amaç kesin olarak varılabilmesi mümkün olan bir hedef değildir. Çünkü bireyin ve genel olarak toplumun ihtiyaçları değişkendir. Bilimde, teknolojide, ekonomide, sosyal hayatta ve değerler sisteminde meydana gelen her gelişme ve değişme doğrudan ya da dolaylı bir biçimde hukuku ilgilendirmektedir. Örneğin, yirmi yıl öncesine kadar ülkemizde ve hatta dünyada mobil iletişim hakkında, kavramın hukuki boyutuna ilişkin yazılmış ya da söylenmiş herhangi bir norm ya da düşünceye rastlanamazken, günümüzde söz konusu alanın hukuki çerçevesini çizen düzenlemelerimiz mevcuttur. Dolayısıyla ideal olan, ortaya çıkan ihtiyaç ve uyuşmazlıklara ivedi ve mümkün olduğu kadar kalıcı hukuki çözümler bulabilmektir.

Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlara çözüm olarak ortaya konulmuş olan hukuk kuralları ile bunların izdüşümü olan yasalar hukukun uygulamaya dönüşmüş parçalarıdır. Yasalar hukuka aykırı olmamalıdır. Yasal düzenlemeler ideal hukuku arama gayreti içinde olmadıkça, ne kadar özenle uygulanırsa uygulansınlar keyfiliğin, hakkaniyetsizliğin ve tiranlığın önüne geçemezler. Tarih boyunca insanın hak ve özgürlük mücadelesinin belki de en büyük kazanımı "hukuk devleti" ve "hukukun üstünlüğü" ilkesi olmuştur[3]. Bu noktada hukuk tarihi, geçmiş tecrübelerin ışığı altında, tüm önyargılardan ve ideolojik dayatmalardan uzak, objektif ve evrensel ölçülerde hukuk normu oluşturabilmek ve bunları uygulayabilmek için insanlığa önemli bir ufuk açar. Kanaatimizce hukuk tarihinin göz ardı edilmemesi gereken en önemli özelliği budur.

Hukuk tarihi temelde iki amacın gerçekleşmesine hizmet eder. Birincisi hukuki kavram ve müesseselerin zaman içinde nasıl değişip geliştiğini göstermektir. İkincisi ise tarihe mal olmuş ulusların hukuk alanındaki bağımsız buluşlarını ortaya koymak ve bu sayede evrensel anlamda hukukun gelişmesine yaptıkları katkıyı göz önüne sermektir. Tarihsel kökleri derin her ulusun hukuk sisteminde o ulusa özgü kimi hukuki anlayışlar, orijinal müesseseler vardır. İnsanlığın hukuk alanındaki gelişimini iyi anlayabilmek için bu orijinal ve karakteristik hukuki anlayış ve müesseseleri bilmek ve geleceğe taşımak gerekir[4].

---

[3] CİN/AKYILMAZ, s. 20.
[4] EKİNCİ Ekrem Buğra, Hukukun Serüveni, İstanbul 2011, s. 19.

CamScanner ile tarandı

Osmanlı İmparatorluğu'nun bakiyesi olan Türkiye Cumhuriyeti'nde hukuk tarihi öğretimini anlamlı kılan başka nedenlerimiz de vardır. Osmanlı Devleti, Ön Asya'da üç kıta üzerinde hüküm sürmüş, çok dinli, çok dilli, çok etnik köken barından kendine özgü bir imparatorluktur. Hatta kimi tarihçilere göre "son imparatorluk[5]"tur. Çok geniş bir coğrafya üzerinde yayılmış bu imparatorluk, bir Müslüman-Türk imparatorluğu olmasının yanı sıra, birbirinden çok farklı inanç ve hukuk sistemlerine sahip insanları yüzyıllarca bir arada yaşatabilme başarısını da göstermiştir. Aile, miras ve şahsın hukuku gibi özel hukuk alanına giren konularda egemenliği altındaki halkların kendi dini-hukuki uygulamalarına pek fazla müdahale etmeyen Osmanlı Devleti, bu yönüyle, farklı hukuk kültürlerinin gelişimine de katkıda bulunmuştur. Modern öncesi çağlarda hukukun en önemli kaynağını inanç sistemlerinin oluşturduğunu dikkate alacak olursak, zengin bir hukuki birikimin oluştuğunu söyleyebilmek zor değildir. I. Dünya Savaşı sonunda tarihe karışan Osmanlı İmparatorluğu toprakları üzerinde onlarca devlet kurulmuştur. Bu devletlerin hepsi Türkiye ile ortak tarihi bir geçmişe sahiptir. Dolayısıyla, hukuk tarihine ilişkin tüm araştırmalar periferimizde bulunan bu ülkeleri de ilgilendirmektedir. Bu durum, kanaatimizce Türkiye'de hukuk tarihi öğretimini hem zorunlu hem de hayati kılmaktadır.

Esasını İslam hukukunun oluşturduğu Osmanlı Hukuku, İslam hukukunun çizmiş olduğu sınırlar içerisinde gelişmiş bir "örfî hukuk" birikimine sahip olmuştur. Şer'î ve Örfî hukuk düalizmini kendisinden önceki tüm İslam devletlerinden çok daha başarılı ve özgün bir biçimde uygulayan Osmanlı Devleti'nin hukuk sistemi, hukuk tarihimizin en önemli dönemini oluşturmaktadır. Modern anlamda yasama, yürütme ve yargı uygulamaları olarak nitelendirebileceğimiz kamu uygulamalarının titiz bir kayıtlandırma sistemi ile kayıt altına alınmış olması, engin bir araştırma imkanı sunmaktadır. Yalnızca bu nokta dahi, hukuk eğitimi içerisinde hukuk tarihinin önemini vurgulamaktadır.

Türk hukuk tarihi yalnızca Osmanlı ve Selçuklu hukukundan mürekkep bir bilim dalı da değildir. Tarih boyunca kurulmuş Türk-İslam devletlerinde uygulanan hukuk sistemlerinin hepsi Türk hukuk tarihinin kapsama alanındadır. Bugün, Türkiye Cumhuriyetinin selefleri –daha doğru bir ifadeyle- Türkiye'yi yurt yapan bir silsile olarak Selçuklu ve Osmanlı'yı hukuk tarihi çerçevesinde inceliyoruz ama hukuk tarihimiz çok daha geniş bir alanı içeriyor. Bir bakıma denizin henüz kıyısında avlanmaktayız demek doğru bir ifade olacaktır. Zira geçmişte Hindistan'da çok geniş bir medeniyeti-

[5] ORTAYLI İlber, Son İmparatorluk Osmanlı, Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek-2, İstanbul 2010.

CamScanner ile tarandı

miz ve kültürümüz var olmuştur. Bu kültür ve medeniyet dairesi içerisinde hukukun önemini vurgulamak gerekir. Başta Babür İmparatorluğu ve Delhi Sultanlığı olmak üzere Hindistan'da kurulan Türk devletlerinin hukuk sistemlerine ilişkin olarak elimizde ciddi bir çalışma yoktur[6]. Bu da bizim hukuk ve tarih bilimlerimiz için önemli bir eksikliktir. Günümüzde uluslararası ilişkiler geçmişten kopuk olarak gelişmemektedir. Sözde Ermeni Soykırımı iddiaları bunun en açık delilidir. Bugün karşı karşıya kaldığımız kimi uluslararası sorunları hukuk tarihi çerçevesinde değerlendirmeden çözümlemeye çalışmak pek mümkün görünmemektedir. O halde geçmişte söz konusu coğrafyalar üzerinde kurulmuş olan ve bizim uygarlık ve kültür dairemizde yer alan devletlerin hukuk sistemleri hakkında bilgi sahibi olmak, günümüzün uluslararası ilişkilerine önemli katkı sağlayacaktır.

Günümüz modern hukuk sistemlerinde yer alan pek çok kural ve müessese eski hukuk sistemlerine dayanmaktadır. Örneğin, bütün modern hukuk sistemlerinin kabul ettiği, bir borçlar hukuku ilkesi olan "beklenmedik haller nedeniyle borcun sona ermesi" Babil-Hammurabi Kanunu'nda yer almaktadır[7]. Şahsî hak-aynî hak ayırımı ise Roma Hukuku'ndan günümüze kadar ulaşmıştır. Yine "zamanın değişmesi ile hukuki hükümlerin de değişebileceği[8]", kuralı İslam Hukuku'nun modern hukuka olan katkılarından yalnızca bir tanesidir[9]. Görülüyor ki modern hukukun inceleme alanına giren pek çok konu geçmişten günümüze ulaşan hukuk birikiminin sonucudur. İnsanoğlunun tarihin en erken dönemlerinde başlayan hukuki deneyimlerinin geçirdiği aşamalar, modern zamanların hukukçularına ne kadar sağlıklı anlatılabilirse ideal hukuku bulma amacındaki arayışlar o denli hız kazanacaktır.

Batı'da Hukuk Tarihi Öğretiminin Geçmişi ve Bugünü

Batı'da hukuk tarihine ilişkin çalışmaların Doğu'ya ve özellikle İslam dünyasına göre daha geç dönemlerde başladığı kabul edilmektedir[10]. Roma İmparatorluğunun yıkılmasından sonra bile Avrupa'da yüzyıllarca hakim olan hukuk sistemi Roma Hukuku olmuştur. Bu durum, Roma hukukunun en mükemmel hükümleri içeren değişmez ve sonsuz kurallar sistemi olarak görülmesinden kaynaklanıyordu. Hukuk okullarında bu hukuk sistemi

---

6 AYDIN Mehmet Akif, Hukuk Tarihçileri I. Ulusal Sempozyumu, 4. Oturum'da sunulan bildiri, İstanbul 2009, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, Sy. 6 (Güz), İstanbul 2008, s. 179.

7 "Birisi borçlu olsa, ilah ektiği tarlayı bağırsa veya mahsul telef olsa, alacaklıya o sene bir şey vermez". AKGÜNDÜZ Ahmet, Umumi Hukuk Tarihi Ders Notları, Konya 1991, s. 5.

8 Mecelle, m. 39.

9 AKGÜNDÜZ, s. 5.

10 AKGÜNDÜZ, s. 9.

CamScanner ile tarandı

öğretilmekte olduğundan, Roma hukuku tarihi Ortaçağ'ın Avrupalı hukukçuları için vaz geçilmez bir inceleme ve araştırma alanı olmuştur[11].

XVI. yüzyıla kadar, Avrupa'da hukuk eğitimi veren okullarda öğretilen bir başka hukuk sistemi de Kanonik (Kilise) Hukuku olmuştur. Avrupa uygarlığına damgasını vuran Hıristiyanlık, bağımsız bir hukuk sistemi getirmemiştir. Hıristiyan din adamları tarafından oluşturulan, kilise hiyerarşisi ve yetkisi çerçevesinde gelişen Kanonik hukuk, aslında Katolik mezhebinin esaslarından doğan bir kurallar bütününden başka bir şey değildi. Ancak söz konusu öğreti dokunulmaz ve tartışılmaz kurallar olarak kabul ediliyordu[12]. Görülüyor ki Ortaçağ Avrupası'nda katı bir dogmatizm hemen her alanda olduğu gibi hukuk alanında da etkisini göstermiştir.

Aydınlanma felsefesi ve Rönesans, pek çok alanda olduğu gibi hukuk alanında da Batı dünyasında yeni gelişmelere, dogmatizmin sorgulanmasına neden olmuştur. XVI. Yüzyıldan itibaren Batılı hukuk adamları ve filozoflar, insan eseri olan her şeyin zamana ve şartlara göre değişebileceği gerçeği ile yüz yüze gelmişlerdir. Gerçekten de Avrupalı düşünürler, Roma hukukunun kavranabilmesi için onu doğuran tüm faktörlerin incelenmesi ve irdelenmesi gerektiğine inanmaya başlamışlardır. Bu dönemde Jacques Cujas (1522-1590), Doneau (1527-1591) ve Jean Bodin (1520-1596) gibi Fransız düşünürlerinin çabalarıyla hukuk tarihi gelişme göstermiştir[13]. Söz konusu düşünürler hukuk tarihini pozitif hukukun tarihi ve kanunları doğuran siyasi, ekonomik, dinsel ve toplumsal nedenlerin tarihi olmak üzere iki yönlü olarak incelemeye başlamışlardır. Bu önemli gelişme, giderek başta Almanya (Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu olmak üzere Avrupa'nın diğer ülkelerine de yayıldı. Artık Roma Hukuku "hukuk tarihçisi" gözüyle üniversitelerde bir ders olarak yerini almıştı[14].

İkibin yılı aşkın geçmişiyle Roma Hukuku, kuşkusuz bugün Avrupa hukuk tarihinin temelini oluşturmaktadır. Ancak XVI. Yüzyılda başlayan değişim, Avrupalı toplumların kendi milli hukuk tarihleriyle ilgilenmelerine neden olmuştur. Böylece hukuk okullarında Roma hukukunun yanında kendi milli hukuk tarihlerini de okutmaya başlamışlardır. Bu düşünceler, Tabii Hukuk Ekolü, Tarihçi Hukuk Ekolü (Leibniz, 1646-1716 ve Montesquieu, 1689-1755) ve XIX. Yüzyılda ortaya çıkan Pozitivizm, hukuk tarihinin gelişmesine önemli katkılar sağlamışlardır.

---

11 EKİNCİ, s. 20.
12 CİN Halil/AKGÜNDÜZ Ahmet, Türk Hukuk Tarihi 1. Cilt Kamu Hukuku, Konya 1995, s. 5.
13 CİN/AKGÜNDÜZ, s. 5; AKGÜNDÜZ, s. 9-10; EKİNCİ, s. 20.
14 AKGÜNDÜZ, s. 10.

CamScanner ile tarandı

Batıdaki bu gelişmeler, özellikle Almanya'da hukuk tarihi öğretimine çok önem verilmesine neden olmuştur. XIX ve XX. Yüzyıllarda Alman hukuk fakültelerinde Roma ve Germen hukukuna ilişkin ciltler dolusu eserler yazılmıştır. Günümüzde Alman hukuk fakültelerinin hemen hepsinde hukuk tarihi zorunlu bir ders olarak okutulmaktadır. Hatta Almanya'nın en eski üniversiteleri arasında yer alan, Hessen eyaletindeki Phillips Üniversitesi (kuruluşu 1527) Hukuk Fakültesi bünyesinde devasa bir kütüphaneye sahip olan "Hukuk Tarihi Enstitüsü yer almaktadır.

Kıta Avrupası'nda özellikle Alman, İsviçre ve İtalyan üniversitelerinde hukuk tarihi önem verilen bir ders olmaya devam etmektedir. Nitekim kimi Kıta Avrupası hukuk fakültelerinde seçmeli ders olarak İslam Hukuku da okutulmaktadır. Anglo-Sakson hukuk eğitiminde de hukuk tarihi önemsenmekte olup, İngiltere'de hukuk tarihi alanında çalışan onlarca akademisyen bulunmaktadır.

Doğu'da Hukuk Tarihi'nin Gelişimi

Çok eski tarihlerden beri Doğu'da hukuk tarihine ilişkin çalışmalar yapılagelmiştir. Avrupa'da XVI. Yüzyılda başlayan tartışmalar, Doğu'da özellikle İslam kültür dairesinde VII-VIII. Yüzyıllarda başlamıştır. Bu dönemlerde hukukun kaynağı ve ruhu üzerinde değişik fikirler ileri sürüldüğü gibi, aslında Hz. Peygamber döneminden itibaren her hukuki hükmün sebebi, gerekçesi, amacı ve yararı tartışılmıştır. Hatta İslam hukukunun en temel kaynakları olan Kur'an ve sünnette hukuka ilişkin hükümlerin neden ve nasıl ortaya çıktıkları, bunların hangi sosyal ve iktisadi şartlarda Allah tarafından gönderildiği ya da Hz. Peygamber tarafından söylendiği araştırılmıştır. Bu çalışmalar, Esbâb-ı Nüzûl ve Esbâb-ı Vürûd adı altında iki bilim dalının ortaya çıkmasına yol açmıştır. VIII. Yüzyılın sonlarından itibaren hukukun kaynağını araştıran nazariyeler belirmiş, Maturidi, Eş'ariye (Ehl-i Sünnet) ve Mu'tezile (Tabii hukuk taraftarları görüşlerinden yararlanmıştır) gibi akımlar doğmuştur.

XV. yüzyılda İslamiyet öncesi Türk hukukuna ilişkin araştırmalara rastlanmıştır. Timur'un oğlu Şah Ruh Mirza, 1419 yılında iki önemli hukukçu devlet adamını Doğu Türkistan'a göndermiş ve onların eski Türk hukukuna ilişkin bilgi ve belgeleri toplamalarını istemiştir. Söz konusu iki hukukçu, Orta Asya'nın bütün eski Türk şehirlerini gezerek, eski Türk hukuk tarihine ilişkin bir önemli kanunnameyi gün yüzüne çıkarmışlardır. Ayrıca hukuk tarihine ilişkin bilgi ve belgeleri Rûznâme-i Hıtay" adlı bir eserde toplaya-

CamScanner ile tarandı

rak Ruh Mirza'ya sunmuşlardır. Söz konusu eser, Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlıcaya çevrilmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır[15].

Türkiye'de Hukuk Tarihinin Gelişimi

Türkiye'de hukuk tarihine yönelik araştırmalar ve hukuk tarihinin üniversitelerimizde ders olarak okutulması çok uzun bir geçmişe sahip değildir. Kuruluşu 1870'lerin sonlarına uzanan ve sonradan İstanbul Hukuk Mektebi'ne dönüşecek olan Mekteb-i Hukuk'un ilk ders programında hukuk tarihinin de var olması, bu alandaki çalışmalarımızın her ne kadar hukuk fakültelerinin kuruluşu kadar eski olsa da Avrupa'ya kıyasla geciktiğini göstermektedir[16]. Ancak bu gecikmenin sosyo-kültürel ve tarihi altyapısını iyi analiz etmek gerekir. Osmanlı hukuku, İslam hukuku temeline oturan bir hukuk sistemidir. VIII. Yüzyılın sonlarından itibaren Türklerin Müslüman olmaya başlamalarıyla hukuk sistemleri yeni dinin hukuk öğretisine göre değişmeye başlamış, 1926 hukuk devrimine kadar İslam hukuku Türklerin hukuk sistemi olmuştur. Miladi VII. Yüzyıldan başlayarak yoğun içtihat faaliyetlerinin gelişmesi, Taklid Dönemi'nde ciltler dolusu eserlerin yazılmış olması, belki de bu alanda uzun süre bir şeyler yazılmasına ya da araştırılmasına yönelik bir ihtiyacın doğmasını engellemiştir. Ancak, Tanzimat ile birlikte Batı'ya yönelişin etkisiyle Batı eğitim sistemi ilgi çekmeye başlamış, hukuk eğitimi de bu ilgiden nasibini almıştır.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru başlayan hukuk tarihine ilişkin ilk çalışmalar, hukuk tarihi disiplininin Türk ve İslam hukuk tarihini de içine alan genel bir tarih olarak ele alınmıştır. Ülkemizde hukuk tarihi alanında ilk modern eser olarak değerlendirilen Mahmud Esad Efendi'nin "Tarih-i İlm-i Hukuk" adlı eseri 1915 tarihlidir[17]. Darülfünûn Hukuk Fakültesi hukuk tarihi ders notlarının bir cem'i niteliğindeki bu eser, genel hukuk tarihi tarzında yazılmış olup, Mısır, Babil, Çin, Japon, Türk, Moğol, Pers, Brahman, Yahudi ve İslam Hukuk sistemleri hakkında bilgi vermektedir. Onu, Ağaoğlu Ahmed Bey'in 1930'ların başında yazdığı "Hukuk Tarihi" adlı eseri izlemektedir. Ağaoğlu'nun söz konusu eseri de ders notlarından ibaret bir çalışma olup, genel hukuk tarihi niteliğindedir. Ağaoğlu'nun eseri, İslam hukuku bahsine özenle girilmediği gibi bir izlenim uyandırmaktadır[18].

---

15 CİN/AKGÜNDÜZ, s. 6-7.

16 NURİ Osman, Türkiye Maarif Tarihi, İstanbul 1977; AYDIN, "Türk Hukuk Tarihçiliği", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 3, sy. 5, İstanbul 2005, s. 9 vd.

17 AYDIN, "Hukuk Tarihçiliği", s. 9; EKİNCİ, s. 23.

18 AYDIN, "Hukuk Tarihçiliği", s. 10.

CamScanner ile tarandı

Ağaoğlu'nun böyle bir yol izlemesinde kanaatimizce Türk Hukuk Devrimi'nden kaynaklanan endişeler etkili olmuştur.

Hukuk fakültelerinde hukuk tarihi dersinin nasıl verilmesi gerektiği yönünde bir metot geliştirerek, modern anlamda ilk çerçeveyi oluşturan yazar, Sadri Maksudi Arsal olmuştur. Yazar, "Umumi Hukuk Tarihi" ve Türk Tarihi ve Hukuk" adlı önemli çalışmalarında Kıta Avrupası geleneğinde modern-seküler hukuk sistemlerinin tarihi ile ilgili geliştirilen genel sistematiği Türk hukuk tarihine uygulamaya çalışmıştır. Modern tarih yazımının evrimci çizgisine paralel bir biçimde Rönesans ile başlayan modern hukuk hareketi, ona göre şu silsileyi takip etmiştir: İntibah dönemi, Tabii hukuk dönemi, Leibniz ve Montesquieu'nün fikirleri, Göttingen Ekolü, Tarihçi Okul, Pozitivizmin gelişmesi ve tarihi materyalizm, Jhering'in Tarihçi Okul'a yönelttiği eleştiriler ve XX. Yüzyılın ilk yarısına kadar hukuk tarihi[19]. Arsal, bu sıralama içinde incelemesini yaparken İslamiyet öncesi Türk hukukuna özel bir önem atfetmiştir.

Üzülerek belirtmek gerekir ki takip eden yıllarda İstanbul Hukuk Fakültesi'nde hukuk tarihi araştırmacılığı ve öğretimi gelişememiş, bu alana gereken önem verilmemiştir. Tarihçi ve hukukçu M. Fuad Köprülü ve iktisat tarihçisi Ömer Lütfi Barkan'ın çalışmaları her ne kadar bu alanda önemli çalışmalar olsa da Cumhuriyetimizin erken dönemlerinde İstanbul Hukuk Fakültesi'nde hukuk tarihinin gereken ilgiyi gördüğünü söyleyebilmek kanaatimizce pek mümkün görünmemektedir. İstanbul Hukuk Fakültesi'nde bu alan uzun yıllar lisans düzeyinde seçimlik bir dersten öte gidememiştir.

1925'te kurulan Ankara Hukuk Fakültesi'nde ise Ağaoğlu Ahmed Bey ve Sadri Maksudi Arsal ile başlayan serüven, hiç kesintiye uğramaksızın günümüze kadar devam etmiştir. Söz konusu bilim insanlarından bayrağı devralan Coşkun Üçok, Ankara Hukuk Fakültesi'nde Hukuk Tarihi anabilim dalının gelişmesi için takdire değer ve tavizsiz bir çaba sarf etmiştir. Üçok, hem bu alanda bir ilk olan "Türk Hukuk Tarihi" adlı eserini kaleme almış, hem de lisansüstü düzeyde pek çok araştırıcının yetişmesine vesile olmuştur[20].

Coşkun Üçok ile süregiden hukuk tarihçiliğimiz, özellikle 1980'li yıllarda ivme kazanmış, lisansüstü düzeyde birbirinden değerli pek çok araştırmacı yetişmiş ve pek kıymetli eserler vücuda getirilmiştir. Bugün sadece "Türk Hukuk Tarihi" adı altında, lisans ve lisansüstü çalışmalara referans niteliğin-

---

19 BEDİR Murteza, "Osmanlı Öncesi Türk Hukuk Tarihçiliği", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 3, sy. 5, İstanbul 2005, s. 30-31.

20 Ahmet Mumcu ve Halil Cin, üçüncü nesilde bu geleneği sürdüren bilim insanları olarak sayılmaktadır. BOZKURT Gülnihal, Hukuk Tarihçileri I. Ulusal Sempozyumu, 1. Oturum'da sunulan bildiri, İstanbul 2009, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, Sy. 6 (Güz), İstanbul 2008, s. 131-132.

CamScanner ile tarandı

de, en az beş adet çalışma mevcuttur[21]. Özellikle 2000'li yıllarda hukuk tarihine ve özellikle Osmanlı hukukuna yönelik ilgi hızla artmaktadır.

Hukuk tarihine akademik ve lisansüstü anlamda ilgi artmakla birlikte lisans düzeyinde ilginin aynı derecede yoğun olduğunu söyleyebilmek pek mümkün görünmemektedir. Kuşkusuz bunun birkaç nedeni vardır. Öncelikle hukuk tarihi, pozitif hukuka ilişkin bir alan olarak görülmediğinden, öğrenci bu alanı daha çok bir tarih dersi gibi algılamaktadır. Hukuk fakültesine gelen öğrencinin mesleki tercihi ezici bir oranda avukatlık, hakimlik, savcılık, mülki amirlik gibi mesleklere yöneliktir. Kuşkusuz hukuk tarihi alanında çok daha yoğun bir ilginin olmasını beklemek zordur. Ancak söz konusu derse olan ilginin bu düzeyde kalmasında kanaatimizce Türk yükseköğretim ve özellikle hukuk öğretim sistemimizin de payının olduğunu söylemek gerekir. Yine söylemek gerekir ki hukuk tarihine yönelik "üvey evlat" muamelesi yine bizzat hukukçulardan gelmektedir. Hatta fakülte yöneticilerinin bile zaman zaman söz konusu dersin gereksizliğine ilişkin düşünce açıklamalarına rastlanılmaktadır. Yüksek Öğretim Kurumu'nun Türk Hukuk Tarihine ilişkin kimi zaman ortaya koyduğu olumsuz tavır, bu alanda çalışmak isteyen genç akademisyenlerin hevesini kırmaktadır.

Bir başka önemli sorun, fakülte müfredatlarında bu derse sunulan kredi/ders saatinin sınırlı olmasıdır. Türk Hukuk Tarihi, pozitif hukuk kapsamında değerlendirilmemekle birlikte, esasında pozitif hukukun tüm alanlarıyla ilgilidir. Dolayısıyla iki saati geçmeyen kredi takdiri bu derse olan ilginin azalmasına neden olmaktadır.

Lisansüstü düzeyde hukuk tarihine ilgi artmaktadır. Ancak Türkiye gibi İmparatorluk bakiyesi bir ülkenin hukuk geçmişini araştırmak için hiç kuşkusuz bu sayının onlarca kat artması daha ümit verici olacaktır. Bu çerçevede; hukuk tarihimize ilişkin çalışmaların ilgili kurumlarımızca özellikle desteklenmesi kanaatimizce ülkemizin geleceği açısından hayati önemi haizdir.

Hukuk tarihi öğretimi ve araştırmacılığı, hukukun diğer alanlarına göre çok daha zor ve zahmetlidir. Çünkü hukuk tarihi araştırmacısı, artık uygulanmayan hukuk sistemlerini araştırmakta, eski dönemlerin, dil, kültür ve

[21] Bu eserler şunlardır: Coşkun Üçok tarafından yazılan ve sonrasında Ahmet Mumcu ve Gülnihal Bozkurt'un katkı sağladığı, Türk Hukuk Tarihi (ilk baskısı "Türk Hukuk Tarihi Dersleri", İstanbul 1946); CİN Halil/AKGÜNDÜZ Ahmet, Türk Hukuk Tarihi 2 cilt (ilk baskısı Konya 1989); AYDIN Mehmet Akif, Türk Hukuk Tarihi (İlk baskısı İstanbul 1996); FENDOĞLU Hasan Tahsin, Türk Hukuk Tarihi (İlk baskısı İstanbul 2000); CİN Halil/AKYILMAZ Gül, Türk Hukuk Tarihi (ilk baskısı Konya 2003). Burada EKİNCİ'nin hukuk tarihinine ilişkin iki önemli çalışmasını da belirtmek gerekir: EKİNCİ Ekrem Buğra, Hukukun Serüveni, İstanbul 2011; EKİNCİ Ekrem Buğra, Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk, İstanbul 2008. Yazarın "Hukukun Serüveni" adlı kapsamlı çalışması bir genel hukuk tarihi araştırmasıdır. "Osmanlı Hukuku" ise Osmanlı hukukuna ilişkin en önemli çalışmalardan biri olarak kabul edilmektedir.

CamScanner ile tarandı

tarih bilgisine vakıf olmak zorunluluğuyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum araştırmacıya ciddi boyutlarda mali külfetler yüklemektedir. Ayrıca bu tür çalışmalar ciddi boyutlarda zaman ayırmayı da gerektirmektedir. Özellikle dil eğitimi noktasında söz konusu araştırmacıların yetiştirilmesine yönelik olarak bizzat akademi tarafından Arapça, Osmanlıca, Macarca, Çince, Sırpça, Bulgarca, Romence gibi spesifik sayılan dillerin eğitimi verilerek destek sağlanabilir. Bu desteğin özellikle akademi tarafından verilmesinin kuşkusuz daha isabetli olacağı ortadadır. Ayrıca gerek kamu kurumlarının gerekse diğer gönüllü kuruluşların hukuk tarihi alanında çalışmak isteyen araştırıcılara burs desteği sağlamaları söz konusu alan ve ülkemizin vizyonu açısından önemli bir değer ve sinerji yaratacaktır[22].

Günümüzde hukuk tarihi dersleri tüm hukuk fakültelerimizde zorunlu ders niteliğindedir. Bu durum, kanaatimizce akademide hukuk tarihine olan ilgiyi daha da artıracaktır.

SONUÇ

Bu kısa araştırmada ortaya konmaya çalışılan veriler ışığında, ülkemizde hukuk tarihi ve özellikle Türk hukuk tarihine ilişkin çalışmaların giderek arttığı söylenebilir. Kuşkusuz, henüz özlenen bir noktaya varıldığını söyleyebilmek güçtür. Ancak özellikle seksenli yıllardan itibaren hukuk tarihine olan ilgi artmaya başlamıştır. Bugün hukuk fakültelerimizde hukuk tarihinin müstakil bir anabilim dalı olarak yer alması, lisans dersleri arasında zorunlu statüde sayılması sevindirici gelişmelerdir. Yine lisansüstü düzeyde onlarca akademisyen bu alanda çalışmakta, önemli sayıda lisansüstü öğrenci hukuk tarihi alanında yüksek lisans ve doktora çalışmaları yapmaktadır.

Türkiye'de hukuk tarihi öğretimi lisans ve lisansüstü düzeyde gelişmekle birlikte, Türkiye'nin tarihsel bağlarının olduğu inkar edilemez onlarca ülke ile bu alanda akademik, bilimsel ve kültürel birliktelik ve organizasyonlar henüz emekleme aşamasındadır. Oysa bu ilişkilerin hızla güçlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü ortak bir geçmişe sahip olduğumuz toplum ve devletlerle birlikte yapılacak çalışmalar, daha sağlıklı alan araştırmalarının ve daha doğru bilgi birikimin ortaya çıkmasına yardımcı olacaktır. Bu çerçevede; siyasal otoritelerin bu konuya dikkatlerinin çekilmesi, ilişkilerin güçlendirilmesi için desteklerinin sağlanması elzemdir. Bunu gerçekleştirebilmek elbette akademisyenlerin konuyu doğru ve gerçekçi projelerle ilgili otoritelere anlatabilmesiyle mümkündür kanaatini taşımaktayız.

---

[22] Örneğin TÜBİTAK ve TİKA gibi kamusal nitelikleri kurumlarımızın bu konuda destekleri takdire değerdir.

CamScanner ile tarandı

Ülkemizde hukuk tarihi akademik anlamda gelişmektedir fakat henüz önemli bir kurumsallaşma sağlanabilmiş değildir. Akademi bünyesinde ya da bağımsız olarak enstitü veya araştırma merkezi ölçeğinde kurumlar oluşturulmalı, bu kurumların çalışmalarını destekleyecek finansal kaynaklar araştırılmalıdır. Ayrıca oluşturulacak kurumların uluslararası akademik ve bilimsel çevrelerde akreditasyonu için çaba sarf edilmelidir. Yalnızca hukuk tarihi alanında bilimsel ve akademik çalışmalar yapacak bu kurumların yüksek lisans ve doktora programları açabilecek bir olgunluğa ivedilikle ulaştırılması gerekmektedir. Bu konunun çok önemli olduğu kanısındayız zira yukarıda da belirttiğimiz gibi hukuk tarihi alanı zaman zaman bizzat hukukçu akademisyenler tarafından dahi –deyim yerindeyse- üvey evlat muamelesi görebilmektedir. Hukuk tarihi alanında bağımsız çalışabilecek kurumlar, hukuk tarihinin gelişimine önemli katkılar sağlayacaktır.

CamScanner ile tarandı